

Sámipolidihkárat darbbašit nieguid!

Maŋimuš jagiid áigge lea mánggat sápmelaš dutkit čadahán duon ja dán fáttás doaktárdási dutkosiid. Maŋimuš dakkárat leat Jelena Sergejeva ja Steinar Pedersen. Erenomáš miellagiddevaš lea lisensiahtta dássái ollen Juvvá Lemeha bargu Jávresduoddara boazodoalu birra. Čuovvovaš kronikačállošis suokkardalan, man dihtii sámi álbmogii lea diehtu mávssolaš; dieđuhaga sápmelaš ii beasa ovddosguvlui odđaaigásaš servodagas, eaige váldoservodagat leat gergosat addit árvvu čuvgemeahtun olbmuide. Eallin lea politihká ja dán dihte olmoš, gii vuolgá sámipolitiikkii mielde, ferte leat maid niehku. Eskka dalle son diehtá masa galgá siktet ja makkár argumenttaid vuodul son sáhtá bealuštit sámiid. Muhto mo ja gos son dán niegu skáhpu alccesis, juos dákkár ii vel sus leat. Mun lean dán niegu skahppon go 1960-logu loahpa rájes lean juohke jagi gos nu Sámi eadnamis vánddardan. Go 1970-logu álgobealdi bohten sámipolitiikkii mielde, fuomášin man unnán mun dieđán Sámi álbmoga ja Sámi eadnama luonddu birra. Ledjen arramáná -ja nuorravuodá eallán unna gáržžes gilážiin Oarje-Anáris, inge diehtán jur olusge olggobeale máilmmi birra. Easka go ledjen rávasmusvvan lei mus vejolašvuolta viidáseappotge oahppásmuvvat Sámi eadnamii ja doppe ássi álbmogii. Na mu diehtu sámiid birra čiekŋugođii ja viidugođii. Nube vándardeamit sierra guovvluin Sámi eadnamis leat ollu viiddidan juohke láhkai mu máilmmigova.

Mu vuostas vándardeapmi álggii mángalotjagi dássái ovdal mihccamara Idnefári sámisiiddas Anáris, gos mun vulgen duolmmadit Muotkeduoddara guvlui. Dohko gos mu mattut leat dolin bohccuiguin johtalan. Vuosttas beaivve gorgŋon Suoma viidámus gieldda nuppin alimus duoddaroaivvi -Goarvegazza- ala. Dat mii Goarvegazza alde dasto oidnui, jávohuhtii mu. Birrasis oidnojedje ollu amas duovdagat, maid birra in dalle diehtán maidige. Dán vuosttas vándardeami maŋŋá goikagohten dieđuid maŋŋái.

Dán vuosttas vándardeami maŋŋá lean gorgŋon maŋggaide alla duoddaroivviide birra sáme-eadnama. Borgemánus 2001 jodiimet Gihte Sámmolin muhtinlágan geaidnovuodu mielde Ráji jooseppis máddásguvlui; cuovuimet Ruošša ja Suomá riikka rájá. Anteri nammaš báiki maŋŋá johtolat jorggehii oarjjas ja eana bádjánisgođii gulul, sullii dohko guvlui gos Saodegili gieldda alimus duoddaroaivi, Sokosti lei. Álgomátkis guosat ledje valljis, muhtin beahccige oidnui. Badjeleabbos duoddarvielttis oidnui muhtin boazu, mii attii iežas sargosa vándardeapmái. Das ii lean guhkkes áigige dassá go goddit ledje johtán dáppe. Dál goddi lojes fuolkit -bohccot- leat váldán daid guohtonguovlluid iežaset atnui. Maŋeš eahketbeaivve olliimet viimat Sokosti ala. Dálki lei šearrat ja jalahas ja juohke guvlui oinnii nu guhkkás go calbmi guddii, eará olbmot eai oidnon eaige maiddáí olus mearkkat olmo birra. Go geahččadeimet birrasa, de fáhkkestaga balvalanjas oidnostallagođii Gebnegaissa hápmi. Dáppe badjin oidnui mo duoddaroivviid njunit allanadde almmi vuostá. Govva mii dáppe oidnui lei nu čáppa, ahte dákkár ii rieगत vel máilmmi čeahpimus govvideadjisge. Dáppe bádjánedje ovdalaš fearanat munnje muitui nubbi nuppi maŋis. Dat lei dego okta guhkes geažehis ráidu. Buot orui leamen aiddo nu mo ieš Stuorra Meaštir lei ordnen dalle go dat máilmi rahkadii, vuovddit, jeaggit, jogat, javrrit, nappo loahpameahtun sáme-eana, mas lei dal jaskes ja dievas ráffi. Buot lei nu galggaige. Alás ja agihis lei dat duovdda mii juohke bealde oidnui. Unnin dovddái dáppe olmmos iečas. Veháš áigge geažes munno sáhka mahcai Lokka ja Boartabávtti goanstajávriide, mat oidnojeje dástanaga vuolabealde guovdo viides jeggiid. Dat bidje mu vázzinguoimmi smiehtat.

Vánddarteapmi duoddaris nuppái muihtuha dutkámátkkiid. Mánggii oažžu beaivvi dahje guoktege vázzit ovdal go beassá dohko gosa hálida ja oaidná dán maid hálida. Vaiko

vánddardeaddji livččii mo beare vaiban, de dat maid son duoddara alde dasto oaidná, buhte buot daid gillámušaid ja váivviid. Vándardeaddji diehtoáŋgirvuohta stuoris, maid duon ja duon duoddara alde dahje duohken sáhtta gavdnat. Vánddardeami áigge johti áihccá duovdagiid ja dovdamušaid guhkes nohkameahtun ráidun. Dat adda buori vuodu gavdnat ja dulkot. Mánngii leat dollagáttis suokkartallan daid áihccamusaid maid vánddardeami áigge leat ovtta vasihan, leiba gačaltagas bohccuid guohtoneadnamiidda gullevaš áššit, dálkadaga nuppastupmi, Guoládaga mirkkuid leavvan badjel riika rájá Suoma beallai, sámiiid historjjá, luonddusuodjaleapmi, vuovdedoallu dahje ovddeš áigge goddebivdin rahpporoggiuin.

Munnje mearkašit ollu dat bottut go mun leamašlean Sámiadnan duoddariid alde. Dakkáraš vasehusaid vuodul sápmelaš ádde man divrras middjiide lea Sámi máilbmi. Na dovddut ja dieđut addet nana vuodu bargat sámi álbmoga buorin. Sámiid báikenamaid vuodul amasge guovllut leat álgán eallit munnje albmaláhkai; dat mitalit ovddit buolvvaid sámiid eallima birra dáppe armmuhis luonddus. Go sámít leat doložiid rájes ealáhusa dihte gartan johtit vuvddiin ja duoddariin, de vuostasii sii leat daidda stuorát eadnamiide gartan addit namaid, vai álket lea deaivat ja dadjadit. Na sii besset bagadit hui dárkilit, gokko sii leat johtán ja nuppige ádde dalle hui čielgasit gokko dat lea johtán.

Sámi eadnamis jodedettiin leat riegeádan stuorra jurdagat; sápmelaš dutkit galget duostat dieđuinnis bealuštit min sámiiid vuoiŋgalaš árbbi, mii oidno maid sámegeilbáikenamain. Dutkit berrejit leat maid ovdavuojánin bajideamin min lundui čatnojuvvo kultuvrra.

Lean fuomášán, ahte vánddardemiid oktavuodas leat riegeádan jurdagat, mat leat juohke jagi movttiidahttan vuot ohcat lasi dieđuid ja vuolgit oahpásmuvvat odđa guovlluide Sámiadnamis. Daidda leat maid addán jurdagiid muhtin deaivvadeamit meahceguovllu ollbmuiguin, duovdagat mat duoddaroaivviid alde lean oaidnán, duoddarádjaga šavva, badjin balvvaid vuolde jorri goaskin, beaivvečuovga čáhcegoaiganasain dahje muhtin eara vasehusat maid vánddardeami áigge leat sillui báhcán. Lean fuomášán ahte vánddardeami áigge jurdagat leat láddan vehážiid mielde ja dat leat deavdan miela ja vaimmu. Daid lea leamaš soma ovtta gieđahallat, suokkardallat ja smiehtadit. Lean vásihan mánnggá movttegis bottu Sáme-eadnama duoddariid badjel jodedettiin. Daidda bottuide lea gullan Sámi skárpes luondu ipmirdeapmi, ahte olmmoš lea oassi luonddus, it fal eanet ja iige dán hearrá. Muhto dasa lea gullan maiddái kreatiivlaš famu diđolašvuohta ja jurdagiid dievasvuohta. Na lea mu niehku riegeádan sámi guovllu ja álbmoga birra. Na mun lean ipmirdišgoahtán, man divrras lea dat ahte maiddái boahtevaš sámibuolvatge sáhtašedje eallit dáppe. Mokta deavda vánddardeaddji miela go son čappa geassebeaivve eahkedis lea beassan duottaraláza ala ja doppe oaidna juohke bealde Duoddar ja Vuovde-Sami. Duoddariid alde lean mánngii oaidnán mo eahketroadđi golleha duoddariid dalle go beaivváš lea jávkámin eananravdda duohkai. Dat juos mii movttiidahta ja bissu agi beaivve muittus. Dat lea juste dat niehku.

Girječáli Tolstoi lea daddjan movtta birra deaivvilit: "mokta lea dat, go fáhkestaga čielgá, maid sáhtta bargat. Mađe eambo movtida, dađe eanet darbbašuvvo duodalaš bargu ahte dan ollašuvašii." Sápmelaš badjeolbmot, guolásteaddjit, vánddardeaddjit ja dutkit gártet ollu bargat seammalágan prinsihpaid mielde ja dat lea diehtu. Dieđuhaga eai sámít beasa dohko gosa sis lea miella. Sámiadnama álažat nappo movttiidahtet geažos áigge ja dat bidjá niegadit. Doaivvon ahte sámiguovllu álažat movttiidahtašedje geažos áigge ja geasuhivčče sápmelaš dutkiid. Mokta ja diehtu ovtta áddiba buori vuodu hukset nana sápmelaš servodaga.

Jouni Kitti